

Mira Omerzel Terlep

ZAKAJ ETNOLOGIJA V PEDAGOŠKEM PROCESU?¹⁾

Spoštovani!

Z velikim veseljem predstavljam tridnevno akcijo s štiri-najstimi etnološkimi predavanji in praktičnimi delavnicami ter tremi uvodnimi informativnimi predavanji. Slovensko etnološko društvo (SED) si namreč že nekaj let prizadeva, da bi pripeljalo v slovenski kulturni prostor razmislek o narodopisju (tudi domoznanstvu), o etnologiji v naših šolah - in tudi v naši zavesti - ter pri raznovrstnih nepedagoških in pedagoških dejavnostih ter procesih.

Pripravili smo nekaj okroglih miz v ožjem strokovnem krogu, o smotnosti in odmevnosti domoznanstva/narodopisja/etnologije v učnih programih so pisali nekateri etnologi in drugi. V SED-u smo v preteklem šolskem letu zasnovali in oblikovali projekt z naslovom ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI, ki smo ga razdelili v dva sklopa:

I. Uvodno-informativni del:

1. Etnološka terminologija
2. Etnologija je povsod (aplikativnost)
3. Čemu etnologija v pedagoškem procesu?

II. Tematski del predavanj z delavnicami:

1. Delavnice splošnega tipa
2. Delavnice iz materialne in socialne kulture
3. Delavnice kulturnega in razvedrilnega tipa

Naj vam predstavim skupino pri SED-u, ki se je posebej potrudila za izvedbo akcije Etnologija v osnovni šoli, in se ji v imenu društva zahvalim: prof. dr. Slavko Kremenšek, Mojca Ramšak, Aleš Gačnik, mag. Nena Židov. Sama sem pred letom dni, ko sem postala predsednica SED-a, s kolegi iz Izvršnega odbora med prvimi akcijami društva zastavila problem vrednotenja in prodora narodopisja v slovenske šole.

Ponujamo vam strokovna predavanja s praktičnim delom in razgovori, poenostavljeno rečeno "delavnice". Delavnice strokovnjakov, etnologov in tudi drugih strokovnjakov, ki se profesionalno spopadajo z raziskovanjem, beleženjem, vrednotenjem in posredovanjem narodopisnega izročila, so namenjene osnovnošolskim pedagogom, njihovemu seznanjanju z etnologijo in razmišljanju o njej ter dopolnjevanju in sistematičnemu poglobljanju etnoloških znanj. Člani Izvršnega odbora SED-a menimo, da bi akcijo Etnologija v šoli v prihodnje posredovali tudi pedagogom na predšolski in srednješolski stopnji.

Slovenski etnologi, zbrani v okviru strokovnega društva, želimo pedagogom najrazličnejših usmeritev (tudi glede na starostne stopnje poučevanja) ponuditi pomoč v smislu strokovnih (etnoloških) nasvetov ter obenem vzpostaviti stik s pedagoškimi delavci, ki jih tovrstno znanje in vedenje zanimata. Še zlasti sedaj, ko zanimanje za narodopisje po naših šolah iz dneva v dan narašča. Tudi na naša etnološka ušesa prihajajo glasovi o imenitnih samoiniciativnih narodopisnih akcijah naših šolnikov, ki so lahko v ponos peda-

gogiki in narodopisju. Vsako vedenje potegne za seboj še večjo željo po znanju, zato razumite našo akcijo tudi kot vodilo za še zanimivejše in popolnejše delo. Želimo pa vzpostaviti stike tudi s tistimi pedagogi, ki se zavedajo pomena narodopisnih informacij v šolskih programih. Morda bi veljalo celo ustvariti mrežo šolskih etnoloških raziskovalnih pobud, strokovnih informacij in - nenazadnje - tudi želja in potreb. Tudi etnologi si želimo povratnih informacij o etnološkem delovanju naših šolnikov. Še posebej nas zanimajo povratne šolniške informacije o narodopisnih dejavnostih po Sloveniji, na podlagi katerih bi imeli uvid v šolske etnološke dejavnosti. Po njihovem pretresu bi potem sprožili razpravo o smotnosti narodopisja oziroma etnologije v učnih programih, o metodologiji raziskovanja in posredovanja v okiru dijaških vrst in predvsem o etnologiji v učnih programih ali zunaj njih.

V skrbi, da bi šel pedagoški proces v korak z napredkom znanosti in z razvojem posameznih strok, v učne programe trpajo vedno več novih snovi in brezštevne kopice informacij - tudi z uničujočimi učinki. Mislim, da etnologi to vemo. Kot je zapisal Jan Makarovič že pred desetletjem,²⁾ moramo znati ne le spominjati se, ampak tudi pozabljati zastarele in presežene informacije. Zato bi veljalo razmisliti o poučevanju narodopisja in iz učnih programov izvreči obremenjujoč balast. Najpomembnejša naloga šole danes je navajanje mladega človeka na samostojno pridobivanje znanja, torej samoosveščanje in ozaveščanje.

In kje je v šolskih urnikih samospoznavanje in spoznavanje narodove identitete ter izročila in kje je v šolski pedagoški skrbi narodopisno vedenje? Uradno le malokje. S tem ko šolniki dobivajo več možnosti pri individualizaciji učnih programov, se povečuje tudi možnost učiteljeve izbire posredovanih podatkov. Ne želimo sicer obremenjevati ne učiteljev ne učencev, saj so prepogosto preobremenjeni. Vendar ponovno odpiramo aktualno vprašanje o potrebi in smotnosti narodopisja v naši pedagogiki. Z akcijo Etnologija v šoli vam želimo ponuditi pestro paleto znanj.

"Oči in ušesa naše telekomunikacijske mreže postajajo oči in ušesa človeštva in dopuščajo izmenjavo novih izkušenj... Tako se širi tudi naše lastno zavedanje v svojem okolju".³⁾ Življenje je tudi spopadanje z našo danostjo in odkrivanjem resničnosti. In bolj ko nam je podoba sveta jasnejša, bolj smo opremljeni za vsakdanje življenje. Naši pogledi na svet, ki nas obdaja, so kot zemljevidi, po katerih si določamo življenjsko pot. In če je naš zemljevid napačen ali nenatančen, se homo izgubili. Narodopisje pa riše in osmišlja prav te potrebne zemljevide zavesti, ki so v povojnem času pretrgane tradicije izginjali iz jasne podobe samospoznavanja in identitete. To je mnoge vodilo v kaotično iskanje lastne prostorske in časovne osmiselitve, tudi delikventno mladino, ki jo je naš čas pahnil čez rob poznavanja in zavedanja lastnih vrednot. Etnološko vedenje je močno zdravilo proti procesu uniformiranja in posploševanja (ter potujčevanja). Izredno močne pokrajinske identitete slovenskih pokrajin so prav tako osebne izkaznice narodove identitete in lastne neuniformiranosti.

Tudi zato ponujamo pedagogom v razmislek tezo o nuji in potrebi narodopisnega/etnološkega gradiva o lastnem narodu v šolskih klopek. Narodopisje/etnologija ponuja pomoč pri opazovanju samega sebe (kot Slovenca) pod drobnogledom naše biti skozi najrazličnejša okna materialne, socialne in kulturne plasti. Zatorej tudi pestrost naših delavnic v treh skupinah, ki naj bi pomagale pri uvajanju v

1) Sinopsis uvodnega nagovora predsednice Slovenskega etnološkega društva v Cankarjevem domu, 19. 9. 1994.

2) Makarovič Jan, *Misel in sporočilo*. Ljubljana 1984, str. 63.

3) Russell Peter, *Sedaj*. Ljubljana 1993, str. 41.

samostojen raziskovalni proces, opozarjale na vrednotenje dediščine in sodobnih pojavov (tudi kot produktov razvoja zavesti), ponujale izsledke znanosti in nenazadnje tudi bogastvo podatkov. Sebe pa spoznavamo tudi ob primerjavi z drugačno bitjo, zato v naši akciji ponujamo tudi delavnice, ki posegajo po svetovni dediščini, ki ji pripadamo v ožjem (evropskem) in širšem (zunajevropskem) smislu.

Iz informativne družbe vstopamo v globalno, a v tej globalizaciji življenja se zanimanje po vsem svetu ponovno vrača k individualnemu, k posameznikovi identiteti. S to akcijo želimo izboljšati tudi doslej vse prevečkrat nezadostno informiranje osnovnošolcev o lastni kulturi, iz česar je sledilo tudi mačehovsko in nekulturno postopanje z etnološko dediščino in izročilom.

Delavnice namenjamo učiteljem vseh osnovnošolskih stopenj (od 1. do 8. razreda), le pri nekaterih delavnicah je več poudarka na tej ali oni starostni stopnji. Naš namen je vsekakor v posredovanju etnološkega znanja in sporočil učiteljem, ti pa naj posredovano presejejo skozi pedagoško sito in posredujejo naprej tisto, kar pač želijo, morejo in zmorejo.

Delavnice so namenjene različnim osnovnošolskim pedagogom. Narodopisje je mogoče vključiti v učne ure jezika (slovenskega ali tujega), v predmet spoznavajmo naravo in družbo, kasneje v predmetnike zgodovine, biologije, zemljepisa, tehničnega pouka, glasbene in telesne vzgoje, tudi gospodinjstva; če želite, pa tudi matematike, likovnega pouka, v tematiko različnih krožkov (plesnega, igralskega), vse do predmeta etike in morale (s spoznavanjem šeg in navad).

"Dandanes našega razvoja ne določajo geni, ampak naše ideje... ter naša pretvorba idej v oblike."⁴⁾ Oblikujmo etnološko znanje v pedagoške ideje!

Veliko zadovoljstva in uspeha!

*Predsednica Slovenskega etnološkega društva,
Mira Omerzel Terlep*

4) N. d., str. 43.

Slavko Kremenšek

UDK 001.4:39

ETNOLOŠKA TERMINOLOGIJA

V prispevku so pojasnjeni nekateri pojmi, ki so v etnologiji pogosti ali etnologijo kot posebno disciplino tudi določajo. To so: etnologija, etnografija, narodopisje, folkloristika, kulturna antropologija, ljudstvo, narod, način življenja, ljudska kultura, tradicija,... Ob tem avtor omenja tudi izraze, ki se pojavljajo v vsakdanji pogovorni praksi in jih večkrat uporabljamo, ne da bi o njih kdaj tudi posebej razmišljali.

Spoštovani,

moja naloga je, da z vami na kratko ponovim ali obnovim nekatere pojme, ki so v etnologiji pogosti ali etnologijo kot posebno disciplino tudi določajo. Gre pa pri tem tudi za izraze, ki se pojavljajo v vsakdanji pogovorni praksi, ki jih večkrat uporabljamo, ne da bi o njih kdaj tudi posebej razmišljali. Ustavimo se pri pglavitnih med njimi.

Vsi smo že srečali različna imena za vedo, o kateri je govor. Mimo **etnologije** se pojavljajo še pojmi, kot so **etnografija**, **narodopisje**, redkokdaj **narodoslovje**. V zadnjem času pa bi nekateri radi spremenili etnologijo v **antropologijo** s takšnim ali drugačnim prilastkom, npr. **kulturno antropologijo**, **socialno antropologijo** in podobno. V ta sklop vprašanij sodi konec koncev tudi **folkloristika**, ki se ukvarja s **folkloro** kot predmetom svoje obravnave. Za predmet etnološkega, etnografskega ali narodopisnega raziskovanja štejemo **ljudsko kulturo** in **način življenja**. Pri tem gre za **način življenja na ravni vsakdanjosti**.

Največji del omenjenih izrazov je po svojem izvoru povezan s pojmom **ethnos**, **ljudstvo**, **narod**. Te kategorije pa nimajo nujno istega pomena. Pojem **ethnos** je namreč starogrškega izvora in naj bi v antičnem obdobju z njim opredeljevali rod, pleme, narod, krdelo, čredo, jato... V

slovenski etnologiji pojmuje danes **ethnos** in njegove izvedenke, npr. prilastek **etničen**, kot splošno kategorijo, ki uokvirja konkretne zgodovinske pojave oblike, kot so **rod**, **pleme**, **plemenska zveza**, **ljudstvo**, **narod**, **nacija**. Ta ali druga **etnična skupnost** je tako lahko ta ali druga **rodovna skupnost**, to ali drugo pleme, to ali drugo ljudstvo, ta ali druga nacija. Pojma **etnologija** in **etnografija** se tako po današnjem pojmovanju nanašata na vse konkretne zgodovinske pojave oblike etničnih skupnosti, tudi na narode in nacije na vseh stopnjah njihovega razvoja oziroma njihove pojavnosti. Vendar ni bilo vedno tako. Na tako imenovani romantični stopnji razvoja evropskih etnologij - in s tem tudi slovenske etnologije - so predmet etnološkega in etnografskega zanimanja omejevali na tako imenovano **ljudsko kulturo**. Pri tem so pojem ljudska kultura povezovali s predindustrijsko dobo v zgodovinskem razvoju. Ljudsko kulturo so povezovali z obdobjem, ko še ni bilo na široko razširjeno pismenstvo, ko še ni bilo obveznega šolanja, ko so daleč največji del prebivalstva še sestavljali kmetovalci, ko vpliv mest še ni usodnejše segel na podeželje. Za **nosilce ljudske kulture** so tako veljali kmetje in nekateri njim sorodni sloji prebivalstva. Ljudska kultura naj bi se v bolj ali manj nespremenjeni obliki in s prav tako nespremenjeno vsebino prenašala iz roda v rod. Ena njenih pglavitnih značilnosti naj bi bila torej **tradicija**. Poleg tradicije naj bi bila njena pomembna značilnost organsko nastala interesna skupnost, skupnost z značajem **občestva**. Če odmislimo romantične in zato v tem in onem nestvarne sestavine tovrstnega pojmovanja ljudske kulture, ostaja vendarle spoznanje, da velja za pojem ljudska kultura iskati stvarno jedro. Vsi, ki smo menili, da ljudska kultura resnično obstaja in je tudi opredeljiva, se zato nismo pridružili kolegom, za katere je pojem ljudska kultura preveč ohlapen, da bi ga mogli uporabljati v strokovne namene. Ljudsko kulturo je namreč mogoče opredeliti kot relativno samostojno kulturno strukturo fevdalnega obdobja. Poleg ljudske kulture so tedaj obstajali še nekateri drugi relativno samostojni kulturni ustroji, ki so vsi skupaj tvorili kulturo fevdalne ere. Ko se je fevdalizem zrušil, je bilo konec podlage za poseben kulturni ustroj, kakršen je bila ljudska kultura. Kar je v kasnejših obdobjih ostalo od ljudske kulture, so po tem pojmovanju le deli in delčki nekoč relativno celovite kul-